

DU CONTRAT SOCIAL-ETIK GIZARTE-HITZARMENERA, EDO NOMINALIZAZIOEN ERAGINA DISKURTSO BEREZITUETAN

Miren Azkarate

(Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, Euskaltzaindia)

Abstract

Any language, and particularly minority languages, in order to survive, need to extend their use to all specialized fields. Nominal structures and deverbal nouns being one of the main features of specialized texts, it has been argued by some linguists that, as specialized discourse is being developed in Basque, a considerable increase is to be expected in the productivity of morphological rules of deverbal noun formation; it has been even pointed out that, depending on the type of specialized text, certain deverbal suffixes will be more productive than others. Without denying the place nominalizing strategies have in specialized texts, other linguists warned against the abuse of such strategies, especially when dealing with not highly specialized texts, because of the acceptable noun-phrase structures in Basque, much more limited than in other surrounding languages. In this article, through the analysis of juridical and odontological terminology, it will be argued that the distinction between event nominals and result nominals is crucial; and that nominalized sentences are perfectly valid in Basque as equivalents of deverbal nouns denoting an event or an action, being particularly productive the structure ‘[(nominalized sentence) + -tzeko] + noun’ to translate terms which, in English or in Romance languages, have the structure ‘noun + preposition + deverbal noun’. As a last point, it will be suggested that the kind of semantic verbs used in each specialized field is the clue to understand the differences in productivity of the deverbal suffixes according to the type of specialized text.

0. Hizkuntza-plangintza eta terminologia

Inork gutxi eztabaidatuko du euskara Europako hizkuntza txiki edo gutxituen artean dagoela. Eta horrek esan nahi du euskarak etorkizunean bizirik iraun eta garatzea nahi badugu, beste hizkuntza askotan bezala, bi modutako normalizazio-lana dagoela egin beharra: corpusari dagokiona, eta *statusari* dagokiona. Beste hitz batzuetan esanda, hizkuntzaren aldaera estandarra lortzeko ahalegina, eta, horrekin batera, euskararen erabilera bizitzako arlo guztietara hedatzeko ahalegina. Bigarren honek, aldi berean, hizkuntza horretarako prestatzea eskatzen du, jakina.

Corpusaren normalizazioa 1968an hasi zela onartzen dugu, Euskaltzaindiaren esutik, Arantzazun. Hizkuntzaren arlo ugariak aztertu eta batasunerako, aldaera estan-

darrerako bidean jartzen dihardu ordutik Euskaltzaindiak, batez ere Batzordeen lana oinarri hartuaz. Batasunerako arauak eman aurretik, baina, dugun tradizioan —literatura tradizioan— oinarrituaz, azterlan sakona dago egin beharra. Horretan jardun zuen *Lexiko Irizpideak Finkatzeko Batzordeak* laurogeiko hamarkadako azken urteetan eta laurogeita hamarreko lehen urteetan, Morfologiaren arloa harturik aztergai eta, arlo horren barruan, hitzak sortzeko baliabideak —hitz-elkarketa eta eratorpena—. Euskararen normalizazioaren ikuspuntutik, deribazio-morfologiaren esparruan asko aurreratu badugu ere, ez ditugu gai batzuk nahi beste landuak; hauen artean, zalantzarik gabe, aditsoinari erantsirik, ‘gertaera- eta emaitza izen’ deitzen ditugunak sortzeko baliatzen ditugun atzizkien jokamoldea. Besteak beste, nolako aditsoinak eskatzen dituzten *-era*, *-keta*, *-pen* edo *-kuntza* bezalako atzizkiek.

Normalizazio-lan hori egiteko, eta oraindik eginkizun dagoenerako, hizkuntzalaritzaren teoriarik azken hogeita hamar urte hauetan eginiko azterketak izan ditugu bide-erakusle. Laurogeigarren hamarkadaren hasieratik, aditzen azpikategorizazioaz, herentziak, argumentu-egituraz, paper tematikoez edo aditzen sailkapen semantikoez¹ argitaraturiko lanek bide eman diote ikertzaile bati baino gehiagori, gaurko hizkuntzalaritza teorikoak baliatzen dituen azterbideak aplikatuaz, ikerlan teorikoa egiteko,² batetik, eta, horri esker, hainbat atzizkiren erabilera zuzena argitzeko, bestetik. Zer esanik ez, azken urteetan sortutako hainbat hitz eratorriren zuzentasunaz erabakiak hartu ahal izateko erabakigarriak izan dira azterketa hauek.

Corpusaz gain estatusaz ere arduratu beharra badela esan dugu hasieran. Hein batean, hizkuntza guztiak izaten dute behar hori; gure gizartean Osasun arloan, Informatikan, Zientziaren arlo ugarietan... egiten diren aurkikuntzak kontuan izanik, esparru horietan guztietan espainolez, frantsesez, nederlandez edo alemanez jardun nahi bada, horretarako behar diren terminoak sortu beharko dira (eta horrek corpusera garamatza berriro). Alde honetatik, xx. mendean zehar indar hartu du Terminologiak eta honen gaineko azterketek. Hari beretik, Osasunaz, Zuzenbideaz, Biologiak, Fisikaz edo Hizkuntzalaritzaz jarduteko erabiltzen diren hizkeren ezaugarriak ere ikertu dira; *espezialitate-hizkera* edo *xede berezietarako hizkera* deitzen diegu halakoei.³

Autore asko izan dira, hizkuntza-plangintzaren barnean, terminologia ere bate-ratu eta arautu beharraz jabetu direnak. Bereziki nabarmena da behar hori hizkuntza gutxituen kasuan, Frawley-k (2003: IV, 227) dioen bezala:

Terminological methods have been applied in language planning in various countries and language communities. Language planners realized early on that, in order to survive, a language needs modern terminology for all specialized fields. Terminology work has been extended to minority languages and to new specialized fields without preexisting terminology in the local languages.

Hau da, tradizioan oinarrituaz, aldaera estandarra prestatzeaz gain, euskara bezalako hizkuntza *gutxitu* batek, bizitzaren edozein arlotan erabili ahal izateko di-

¹ Gure artean, ikus daitezke Oihartzabal (1992), (2003), Artiagoitia (2000), Alberdi (2003) edo Etxepare (2003). Beste hizkuntza batzuetarako, Levin (1993), Campos (1999).

² Ikus, besteak beste, Artiagoitia (1995), Gràcia Cabré, Varela, Azkarate (2000), Pérez Gaztelu, Zabala, Gràcia (2004), Oihartzabal (arg.) (2003), Azkarate (2008).

³ Xede berezietarako hizkeren edo espezialitate-hizkeren ezaugarriez, eta halakoei izan duten tratamenduz ikus daitezke Elozei (2002: 34 e.h.).

tuen hutsuneak edo mentsak ere bete behar dira (Zabala eta Elordui 2006). Eta bizitzako edozein arlo aipatzen dugunean, hein handi batean, arlo espezializatu ez gara; oraintsu arte euskararentzat ezezagunak ziren arloez: dela Administrazioa, goi mailako irakaskuntza, Zientzia, Teknika, Zuzenbidea, Hedabideak (eta horrek berarekin dakarrena, kiroletako, gizarteko, politikako, ekonomiako... gaiez jardun beharra), etab.

Corbeil-ek (1997: 35) argi eta garbi aitortzen du euskara biziberritzeko lanek, hizkuntzaren estandarizazioa eta espezialitate-hiztegiak ondu eta eguneratzea dakarrela berarekin ("la terminologie joue un rôle déterminant dans l'aménagement linguistique d'un pays"). Quebec-en edo Norvegiar ere hizkuntza egokitzeko ahaleginen artean, terminologia-egokitzapenak leku handia hartu du (Vachon-l'Heureux 1997 eta Myking 1997), ezin baitaiteke hizkuntza-normalkuntzarik egin terminologia-egokitzapen lanik gabe. Hala ere, hizkuntza batean eta bestean eginiko terminologia-lanak ez direla maila berekoak aitortzen dute hizkuntzalariek. Cabré-k, esaterako (1992: 42-43), bi terminologiagintza-mota bereizten ditu, bata kontzeptu eta terminoen normalizazioei begira egiten dena; bestea, hizkuntza-plangintzarekin zerikusia duena. Bigarren honek, hizkuntza eremu guztietan erabili ahal izateko prestatu eta, ondoren, hizkuntzaren erabilera alor horietara zabaltzea du helburu. Terminologian helburu hauen arabera diharduen herrialdeak neologia egiten du; zientzia eta teknologia-sortzaile direnek, ostera, terminoak bildu eta arautzean oinarritzen dute beren terminologia-jarduera.⁴ Azken batean, hizkuntza gutxi batzuk, gizarte teknologikoki aurreratuetakoko hizkuntzak, izan dira historian zehar goi mailako lanbideetako hizkerak garatu dituztenak. Eta hizkuntza hauetan bakarrik garatu dira xede berezietarako hizkerak.

Bide beretik, Elosegik (2002: 52-55), hiru multzo handitan banatzen ditu munduko hizkuntzak, multzo bakoitzeko hizkuntzen garapen-maila, espezialitate-hizkeren arazoan arabera sailkatuz: "Lehen bi multzoetako hizkuntzetako LSPak⁵ aztertzen direlarik, zientzia orokorra egiten den bezala, hirugarren multzokoei buruzko lanak ia beti izaten dira egoera larritik ateratzeko eta normalizaziora iristeko saioak".

Erdiko bidea hautatzen du Corbeil-ek (1997: 37-38). Lau arrazoi aipatzen ditu hizkuntzalari honek terminologia lantzerantz eraman gaitzaketenak; beste hitz batzuetan esanda, lau helburu desberdin izan ditzakegu terminologiara hurbiltzean: hiztegiaren normalizazio teknikoa; itzulpengintza (jatorrizko hizkuntzako termino jakin bat, beste hizkuntza batera ahalik eta zehatzen itzultzea helburu duena); "dokumentu"-helburua (testu jakin baten edukiaren berri zehazkien eman dezaketen terminoak identifikatzea) eta helburu soziolinguistikoa. Azken hau izango litzateke nagusiki euskararen kasua; hizkuntza gutxitu izanik, arlo guztietara hedatzeko prestatzeko helburua. Eta honek esan nahi du gure hizkuntza propioan terminologia prestatu, normalizatu, hedatu eta ezartzea. Aldi berean, helburu hau duten hizkuntzetan bi zereginen arteko konpromisoa aurkitu behar izaten da: hizkuntza horren arauen arabe-

⁴ «Els països amb llengües no dominants i subsidiàries tecnològicament exerceixen una activitat terminològica que es basa en la neologia. Així, la pràctica terminològica d'aquests països és una pràctica neològica. Altres països, en canvi, productors de ciència i tecnologia en la llengua pròpia, exerceixen una activitat terminològica de recopilació i de regularització». Ikus, halaber Gomez (2008: 99).

⁵ *Language for Specific Purposes*.

rako terminoak ezartzearen eta arlo jakin bateko aditu guztiek partekatzen duten terminotik inolako beharrik gabe ez aldentzearen arteko konpromisoa, alegia (Myking ere bat dator ikuspegi honekin, 1997: 227).

Labur bilduz, Euskara Biziberritzeko lanaren barruan ezinbestekoa dugu terminologiagintza; baina lan hori ez da izango inguruko hizkuntza “nagusietan” egiten denaren parekoa, corpusaren eta statusaren normalizazioaren bidetik doana baino; beste hizkuntza batzuetan sorturiko terminoak egokitu eta, askotan aurkituko dugun proposamen-aniztasunaren aurrean, termino bakar, normalizatua hobesteko lana, alegia, hizkuntza bera *noranhiko* bihurtu ahal izateko. Bestalde, goraxeago esan bezala, oraindik euskararen deskribapenean hainbat auzi guztiz ikertu gabe ditugunean ari gara testu teknikoak sortzen, espezialitate-hizkerak ontzen. Eta argitzeko ditugunen artean ‘gertaera’- eta ‘emaitza-izenak’ sortzeko baliatzen ditugun *-era*, *-keta*, *-dura*, edo *-kuntza* atzizkien jokamoldea ondo finkatu gabe izateak badu bere garrantzia ondorengo lerroetan ikusiko dugunez.⁶

1. Espezialitate-hizkerak eta nominalizazio-egiturak

Artikulu eta saio bat baino gehiago idatzi da espezialitate-hizkeren ezaugarrien gainean. Testu “arrunten” pareko ote diren, zertan bereizten diren... Cabrék (1992: 140), testu espezializatuek izaten dituzten ezaugarrien artean jasotzen ditu ondokoak: hautaketa lexikoa, egitura jakin batzuen maiztasuna, sistema linguistiko orokorreko egitura batzuen presentzia / absentsia.⁷ Eta espezialitate-hizkera eta testuetan lexikoak duen garrantzia azpimarratzeaz gainera, bai kuantitatiboki eta bai kualitatiboki, nominalizazioen eta forma nominalen nagusitasuna azpimarratu dute, beste askoren artean, Sager, Dungworth eta McDonald-ek (1980: 219),⁸ Cabrék (1992: 137), Albentosa y Moyak (2000: 465),⁹ Elosegik¹⁰ (2002), Ensunza, Etxebarria eta Iturbek (2008) edo Gomezek (2008). Guztiek aitortzen dute aho batez nominalizazioak garrantzi eta leku berezia duela hizkera berezietan eta terminogintzan.

Bat datoz halaber autore gehienak beste honetan ere: zenbat eta abstrakzio- edo espezializazio maila garaia goa, hainbat eta urrunago egongo dela testu bat hizkera arruntetik. Izan ere, abstrakzio maila edo espezializazio maila apaleko testuetan, zaila da espezialitate-hizkeraz hitz egin ahal izatea: hizkera orokorraren eta bereziaren arteko

⁶ «As specialised discourse is being developed in Basque, a considerable increase is to be expected in the productivity of morphological rules of deverbal noun formation (...) In the case of Basque, sometimes there is an overproduction of derivation rules due to the lack of fluid networks which would help to establish a variant within the discourse community» (Zabala eta Elordui 2006: 911).

⁷ Ensunza, Etxebarria eta Iturbek (2008: 213-225), hizkuntza tekniko-zientifikoaren ezaugarrien artean, besteak beste, honakoak aipatzen dituzte: kultur erroden hitzen ugaritasuna, maileguen ugaritasuna, siglen ugaritasuna, edo egitura gramatikalekin «selektibo» izatea.

⁸ «In short, nominal groups are the most appropriate vehicle of condensed linguistic expression for scientists and technologists who are trained to perceive and consequently to speak about the physical world in terms of concepts, processes and quantifiable units».

⁹ «El léxico de los textos especializados científicos y técnicos se distingue del propio de otro tipo de textos porque posee una terminología propia en la que abundan los sustantivos y especialmente los sintagmas nominales, en comparación con cualquier otra categoría».

¹⁰ Elosegi (2002: 389): «espainierazko hizkera juridikoan, esan ohi da, izenak kendu dio bere tokia aditzari».

mugak lausotu egiten baitira (Elosegi 2002: 46). Areago, testu-moten arabera zein atzizki den emankorrena ere aztertu izan da azken urteetan. Bide honetatik, Lersundik, Zabalak eta Elorduik (2008), nominalizazioak eta nominalizazio horiek zein testu edo diskurtso motatan erabiltzen diren aztertzen duen ikerketa-ildoari heltzen diote.¹¹

Azterketa horien arabera, gaztelaniaz erregistro tekniko eta semitekniko modernoan atzizkirik emankorrenak *-ado* eta *-aje* dira; *-ción* izan daiteke emankorrenetakoa erregistro zientifikoetan, eta *-zón* atzizkia, berriz, nekazaritza eta nabigazioaren esparruetan. Ildo honi jarraiki, Zabala eta Elorduiren (2006), eta Lersundi, Zabala eta Elosegiren abiapuntua hauxe da (2008: 491): nominalizazio-estrategien emaitza informazioaren trinkotzea eta abstrakzioa dira; beraz,

nominalizazio-estrategiak ezinbestekoak dira jakintzaren garapenerako nahitaezkoa den diskurtso abstraktua aurrera eramateko. Hori dela eta, testu berezietuek areago usiatzen dituzte normalizazio-estrategiak testu orokorrek baino eta, testu berezitzen artean ere, testu mota bakoitzean (burokratikoak, teknikoak, zientifikoak...) mota jakin bateko estrategiak eta baliabide nominalak nagusitzen dira.¹²

Horregatik azaltzen dute testu berezietuek aditzetiko izenen dentsitate handiagoa testu orokorrek baino.

Euskaraz ere beharrezkoak ditugu aditzetiko izenak diskurtso abstrakturako eta jakintza-alor desberdinetako diskurtsoa sortzeko. Eta euskara azken urteetan alor ugaritara hedatu eta askotariko testu orokor eta berezituak sortu direnez gero, espero izatekoa da euskara, oro har, gero eta nominalizatzaileago bihurtzen joatea. Eta espero izatekoa da, era berean, aditzetiko izen berri horiek askoz ere maiztasun handiagoa izatea testu berezietuetan testu orokorretan baino.

Hipotesi hauek egiaztatzeko, aditzetiko izenen maiztasuna erkatu dute bi hiztegitan lehenik (Sarasolaren *Euskal Hiztegia*, tradizioaren adierazletzat harturik, eta Elhuyarren *Euskal Hiztegi Modernoa*, euskararen azken urteetako garapenaren adierazletzat harturik), testuetako neologismoak finkatu ahala hiztegitan jasotzen direlako; eta ondoren, hiztegietakoa emaitzak, bi corpusetako datuekin alderatu dituzte:¹³ *Zientzia eta Teknologiaren Corpusa*, corpus berezitua, eta *Ereduzko Prosa Gaur*, corpus orokorraren prentsako testuez eta liburuetakoa testuez osaturikoa.¹⁴

Horretaz gain, atzizkien emankortasunaren balioak neurtu zituzten, sarrerak eta adiera kopuruak konparatuaz, neologia semantiko-funtzionalaren joeren berri izateko. Ondorio nagusiak labur bilduz:

— Corpusetako datuak hiztegien datuekin konparatuz ikus daiteke *Zientzia eta Teknologiaren* corpus berezituko lema-kopurua askoz ere handiagoa dela hiz-

¹¹ Ikus, besteak beste, Gallegos (2003) eta Iturrioz (2000).

¹² Artikulu honetako aztergai nagusia izan ez arren, horixe bera lantzen dute Ensunza, Etxebarria eta Iturbek (2008), zientzia eta teknikarako euskararen berezitasunak, eta nolako baliabideak landu behar diren inguruko hizkuntzetako egiturei ordain egokia emateko.

¹³ «Garapen lexiko-diskurtsibo azkarreko uneetan espero izatekoa da corpusetan askoz ere handiagoa izatea prozesu neologikoen emankortasuna hiztegitan islatzen dena baino. Corpusen azterketatik hainbat datu lor ditzakegu: a) prozesu neologikoetan atzizki desberdinek duten emankortasuna eta b) atzizkien banaketa morfopragmatikoa testu moten eta erregistroen arabera» (496).

¹⁴ www.ei.ehu.es eta www.euskara-erretoreordetza.ehu.es (hizkuntza baliabideak > bestelako baliabideak) webguneetan kontsulta daitezke corpusok.

- regietako sarrera kopurua baino, eta *Ereduzko Prosa Gaur* corpuseko lema kopurua baino.
- *Euskal Hiztegi Modernoaren* eta *Zientzia eta Teknologiaren* corpusaren artean dagoen aldeak agerian uzten du zein den hiztegitan kodifikatuta ez dauden neologismoen kopurua.
 - *Ereduzko Prosa Gaur* bi motatako testuez osaturik dagoenez (prentsakoak eta liburuetaoak), bi azpicorpusak ere konparatu dituzte autoreek, agerian utziaz, euren iritziz, liburuetan diskurtso abstraktuak leku gehiago betetzen duela eta aditzeko izenen behar handiagoa dagoela prentsako testuetan baino.
 - Bi corpusak elkarren artean alderatuaz, ostera, *Zientzia eta Teknologiaren* corpusean bakarrik azaltzen diren lehen kopurua oso handia da. Beraz, egileen ondorioa da diskurtso berezitua garatzeko aditzetiko izenen behar handiagoa dagoela mota desberdinetako diskurtso orokorra garatzeko baino.
 - *Ereduzko Prosa Gaur* corpusean, atzizkiek azaltzen dituzten emankortasunaren balioak parekoak dira atzizki guztietarako. *Zientzia eta Teknologiaren* corpusak, ostera, *-era*, *-keta* eta, batez ere, *-tze* atzizkiak gehiago ustiatzen ditu (baina *-dura*, *-men*, *-mendu*, *-tza* eta *-zio* atzizkien emankortasuna handiagoa da *Ereduzko Prosa Gaur* corpusean, *Zientzia eta Teknologiaren* baino).
 - Azkenik, *Zientzia eta Teknologiaren* corpusa alorretan bereziaz,¹⁵ ikusi dute zenbait alorretan *-zio* atzizkia nagusitzen dela, eta, beste batzuetan, berriz, *-keta*.¹⁶

Nominalizazioen ugaltzea hizkuntza jakin bateko abstrakzio eta espezializazio-mailaren ezaugarritzat hartzen duen ikerketa-ildo honen ondoan, ordea, ezin dugu ahortzi sarreraren esandakoa. Euskara bezalako hizkuntza txikiak zordun dira terminologia-kontuetan; eta horietan, maiz, testu espezializatuak *sortu* ordez, itzuli edo egokitu egiten dira. Eta horrek baditu arriskuak eta izan ditzake bere morrontzak. Mitxelenak (1984), *Hautu-Lanerako Euskal Hiztegia*-ri eginiko sarreraren amaieran bi gai ukitzen ditu, zein baino zein kontuan hartzekoagoak. Batetik, erdaraz (erdaretan) hitz bat (edo termino bat) baino gehiago egoteak nahitaez eskatzen ote duen euskaraz ere hala izatea. Ezetz uste du hizkuntzalari errenteriarak. “La unificación del euskera” izeneko hitzaldia eman ondoren, euskaraz hori adierazteko *batasuna* erabiltzen zuela oharturik, entzuleetako batek besteari esandakoaz egiten duen iruzkinak argi erakusten du zein den Mitxelenaren (1988: 44)¹⁷ pentsamoldea:

(...) ea *unificación* eta *unidad* ez ote ziren desberdinak, izan zen haren argudioa. Baina, euskaraz ari banaiz, zer axola zait nik hitz bakar baten bitartez adierazten dudana, edozeinek uler dezakeelarik, erdarazko batez, biz ala ehunez ematen den adizteraz?

¹⁵ Biziazen Zientziak (BZ), Lurraren Zientziak (LZ), Bestelakoak (Ekonomia, Arte-teknologiak, Antropologia...) (BS), Orokorra (OR), Materia eta Energiaren Zientziak (Fisika eta Kimika) (ME), Teknologiak (Teknologia Mekanikoa, Teknologia Elektrikoa / Elektronikoa, Telekomunikazioak, Informatika, Aeronautika) (TE), Zientzia Zehatzak (Matematika eta Logika) (ZZ).

¹⁶ *-zio* (BZ, LZ, BS eta OR); *-keta* (ME, TE eta ZZ).

¹⁷ Sarrera 1984koa izan arren, 1988ko berrargitalpenetik hartu dut aipua. Garai hartako lehen lana osatzen duen heinean, beste hiztegi honen sarreraren ere irakur daiteke hitzaurre bera: I. Sarasola, 2007, *Euskal Hiztegia*, Elkar.

Hala ere, egia da beharrezkoa izaten zaigula beste hizkuntza bateko hitz desberdinei euskaraz ere ordain desberdinak ematea. Zenbat eta gehiago urrundu lexiko aruntetik eta hurbilago ibili terminologiatik, are garrantzitsuago izaten da terminologiak bere ezaugarritzat aldarrikatzen duen “zehaztasuna” gordetzea (Sarasolak “oso badaezpadazko” kontutzat daukana, hizkuntza bateko eta besteko terminoak alderatuaz, adibide konkretuen bidez defendatuaz bere iritzia, 1997: 78-79). Mitxelenak ez dio itzuri egiten *unidad* eta *unificación*-en arteko bereizketa hori euskaraz ere agertzeari. Eta hari horri heldurik dakar bereziki azpimarratu nahi dudana (Mitxelena 1988: 45):

Egia da (...) delako *unificación* goitar hori azaldu daitekeela euskaraz. Aski genuke, adibidez, *batze* edota nik neronek usatu izan dudana *bateratze*. Honek ere badu, ordea, bere koska: norbaitek esan omen du hizkuntza landuetan *-te*, *-tze* bezalako gramatika-atzizki arrunt batek ordezkari hoberik eta berezirik izan ohi duela.

Tira, ingelesa aski landua eta ikasia da eta *-ing* ez dabil hain urruti gure atzizkitik. Hala guztiz, ordea, barra-barra erabiltzen dute *-ing*. Tituluak, eta titulu ezagunak, baik ez aipatzearren, *Advancement of Learning* F. Bacon-ena da, *Human understanding* David Humengandik dator, *A study of writing* I. Gelb-ena da.

Aipua aski luzea izan arren, oso-osorik ekarri nahi izan dut hona, auzia zertan den behar bezala zehazteko oso abiapuntua baliagarria baita. Izan ere, jakintza-alor desberdinak garatzeko hizkuntza batek adizetikoz izenak behar dituela defendatzeaz gain, Lersundik, Zabalak eta Elorduik (2008: 497) diote, Iturrioz (2000) jarraiki, aditz-izenak agertzea diskurtso berezitua garatzeko lehen urratsa baino ez dela:

Geroko urratsak dira aldaketa semantikoaren bitartez lehengo lexemek edota lexema berriek adiera berriak lortzea, eta lexemak osatzeko erabiltzen diren atzizkien emankortasunak genero, erregistro edota tradizio diskurtsiboen arabera banaketa azaltzea.

Geroko urrats horien erakusgarri, *sarrera* lema izan dituen aldaketa semantikoak dakartzate testura (‘ekintza’ eta ‘ondorioa’ adieraz gain, musika-, hiztegi-gintza- edo Ekonomia- eta Informatika-arloetako termino ere bihurtu baita). Ikuspegi honetatik, nominalizazio-eskalaren lehen estadioari dagokio *-tze* atzizkia, atzizki horren bidez sorturiko izenek ‘ekintza’ edo ‘prozesua’ besterik ezin baitute adierazi; eta, beraz, nekez onartzen dute esanahi berriak.¹⁸

Badira, bestalde, azken urteetan nominalizazio-egituren gehiegikeriaz kezkatutik agertu diren autoreak. Ez testu tekniko edo espezializatueta bakarrik; askoz arruntagoa eta hedatuagoa den diskurtso jaso, estandarrean, nominalizazioek leku handia hartzen dute. Eta, haien eraginez, euskaraz ere Ekonomian, Teknologian, Mekanikan, Telekomunikazioetan, Informatikan edo Aeronautikan ez ezik ohikoagoak zaizkigun alorretako diskurtsoan (edo hortik kanpo, bestelakoetan batez ere) ari zaizkigu gailentzen adizetik sorturiko izenak.

Alberdi eta Sarasola (2001) eta Garzia (1997, 2005) bat datoz honetan:

- a) Auzia ez da, oro har, gramatikaltasunaren mailan planteatzen, estiloarenean baizik

¹⁸ Kontuan hartzekoa da, hala ere, Iparraldeko euskarek *-era* atzizkiaren ordez *-tze* erabiltzen dutela. Eta, beraz, hainbat euskaldunentzat *sartze* izenak, *sarrera*-ren adierak har ditzakeela.

- b) Beraz, nominalizazio-egitura beharrezkoa den aztertu beharko da lehenik, ala aukeran dugun perpaus-egitura / izen-egitura. Garziak (2005: 86) oroitarazten du munduan badirela *nominalizazio* deritzon prozedura gramatikalaz baliatzen diren hizkuntzak eta halakorik ez dutenak; eta, lehenengoan artean, nominalizazio-egiturek hartzen duten esparruari, indarrari eta maiztasunari dagokionez ere aldeak badirela. Horrexegatik, auzia honetan datza, “erdaraz nominalizazioetara jotzen den kasuetatik zeinetan den egokia euskaraz ere berdin jokatzea”. Beraz, (1) – (3) adibideetan, a. ala b. egitura, zer hautatu nahi dugun
- (1) a. sindikatu baten sorkuntzarako baldintza bakarra
b. sindikatu bat sortzeko baldintza bakarra
- (2) a. neurri horien artean, hiru milioi eta erdi euro baino gehiagoko zenbatekoa *seihun ibilgailu ezkuturen erosketarako*; 1.3 milioi euro beste *berrehun eta berrogeita hamar ibilgailuren segurtasunaren hobekuntzarako*; *egoitzen berrindartzea*; *zaintzarako sistema elektronikoen hobekuntza*; *inhibitzaile berrien erosketeta (...)*
b. neurri horien artean, hiru milioi eta erdi euro baino gehiagoko zenbatekoa *seihun ibilgailu ezkutu erosteko*; 1.3 milioi euro beste *berrehun eta berrogeita hamar ibilgailuren segurtasuna hobetzeko*; *egoitzak berrindartzeko*; *zaintzarako sistema elektronikoak hobetzeko*; *inhibitzaile berriak erosteko (...)*
- (3) a. gaur izango da mahai horren osaketa
b. gaur osatuko dute mahai hori
- c) Izen-egitura hautatzea ez da hiztegi eta morfologia kontu hutsa, egitura osoa aldatzen da; perpaus-egituratik, izen-sintagmaren egiturara aldatzea dakar berekin. Inguruko hizkuntzetan preposizioen jokia funtsezkoa izanik, izen-egitura erraz hedatzen da eskuinaldera (eta baita ezkeraldera ere behar izanez gero). Euskara, ordea, ez da preposiziodun hizkuntza, eta izen-egitura hedatzeko askoz muga zorrotzagoak ditu.¹⁹ Beraz, euskaraz “naturalak” diren egituren alde egin beharko litzateke, nominalizazioa aukeratuz gero.
- d) Alberdi eta Sarasola (2001), eta Garzia (2005) bat datoz euskaraz “naturalak” diren egiturak zein diren zehaztean ere, (4) – (5) adibideetakoak:

(4) Eguraldiaren (inoizko) aldaketak

(5) Ikasleentzako liburuen sorkuntza

Egitura konplexuagoetan, eta oro har gehienetan, bi bide nagusi dira zuhurrenak euskaraz halakoak egoki emateko:

— edo *-t(z)e aditz-izenarekin moldatzea*

¹⁹ Gazteleraz guttiz ohikoa da *la creación urgente de un club para jubilados en el barrio* egiturako sintagma. Baina euskaraz *!!!jubilatuentzako klub baten auzoko premiazko sorkuntza / auzoan jubilatuentzako klub bat lehenbailehen sortzea* (Garzia 2005: 86). Ildo beretik, hizkuntza naturaletik «urrun dauden» egiturek hizkuntza tekniko-zientifikoa sortzen duten kezka jardun dute Ensunza, Etxebarria eta Iturbek (2008) edo Odriozolak (2001).

— edo, aditzetik eratorritako izenari eutsi bai, baina izenaren osagaiak *perpau* *erlatibo* baten biltzea (edo haren molde laburturen batean)

- e) Izen-sintagmaren hedapena oso mugatua izateaz gain, beste arrazoi batzuk ere ematen dituzte Alberdik eta Sarasolak (2001: 225) eta Garziak (1997, 2005) nominalizazio-egiturekin tentuz ibiltzeko:

— nominalizazioek, askotan, egitura pasiboetara behartzen dutelako.²⁰

— perpau nagusian aditz “hutsak” (eduki semantiko eskasekoak: *izan da, gertatu da...*) erabiltzera bultzatzen dutelako (Ikus 3a).

— *Haren / bere* portzentaje handi bat nominalizazio-egituretan agertzen direlako.

Honek guztiak ez du esan nahi, ordea, hizkuntzalari hauek nominalizazioak erabiltzearen aurka daudenik, abstrakzioari uko egin behar zaiola uste dutenik. Garziak (2005: 88) dioen bezala,

Gakoa, bistan da, aditzean oinarrituriko sintaxi arruntetik izenean oinarrituriko nominalizazio-bide horretara itsu-itsuan ez jotzea da (...) Duda handirik gabe esan daiteke horixe dela euskal prosak une honetan duen behaztoparri nagusia.

2. Hiru adibide: zuzenbideko terminologia, odontologiakoa eta zuzenbideko testu baten itzulpena

Euskara terminologia-sortzaile ez, baizik egokitzaille, moldatzaile izan arren, azken urteetan tesi bat baino gehiago irakurri da gure unibertsitateetan alor bateko edo beste terminologia aztertuaz. Egia da askotan erdal testuen euskal itzulpenetan atzemandako terminoak direla; edo testuetatik hartuak izan ordez, erdal glosategiren baten itzulpena osatzen duen termino-zerrenda.

Nolanahi ere, lan horiek corpus jakin, konkretuak aztertu dituztenez, egokiak izan daitezke espezializazio-testuak garatu ahala, aditzetik sorturiko izenak ugalduz joan behar dutela defendatzen dutenen ikuspegia (Zabala eta Elordui 2006; Lersundi, Zabala eta Elordui 2008) eta nominalizazioak bai, baina perpau-egiturak nahitaez baztertu gabe aldarrikatzen dutenena (Alberdi eta Sarasola 2001, Garzia 1997, 2005) alderatzeko. Zenbat bider ageri diren egitura nominalak, aditzetik izenak sortzeko baliatzen ditugun atzizkien emankortasuna nolakoa den, *-tze* atzizkiak sorturiko izenek zein leku duten, edo perpau nominalizaturik ageri den... Eta horretarako, hizkera juridikoa aztertzen duen Elosegiren (2002) doktore-tesia hautatu dut batetik (lexiko arruntetik termino bat baino gehiago hartzen duena), eta Odontologiako terminologia lantzen duen Gómezen (2008) lana bestetik.²¹ Eta, azkenik, Jean Jacques Rousseau-ren *Du Contrat Social* eta Beñat Oihartzabalek eginiko itzulpena alderatuko ditut.²²

²⁰ Ez dira, ordea, euskal autoreak horrelako arriskuez jabetu diren bakarrak. Beste hitz batzuetan esanda, ez da hizkuntza txiki edo gutxituen arazoa bakarrik. Gómezek (2008: 115-116) ere ohartarazten du ingelesaren eraginaz osasun-zientzien hizkerari dagokionez, espainieraz gerundioen edo egitura pasiboan erabilera gehiegizkoak dakarren eragin txarraz.

²¹ Puntu berberak aztertu ez arren, eta datuak ere beti modu berean eman ez arren, 1. puntuan azaldutakoak zenbateraino berresten diren ikusteko baliagarri izan daitezke.

²² Zehazkiago, Lehen liburuko bederatzi kapituluaren itzulpena.

2.1. Zuzenbideko euskal hizkera

Elosegi (2002), zuzenbideko euskal hizkera berezia aztertzean, espainierazko terminoetatik abiatu da *euskal segmentu baliokideak* (EUSB) aztertzeko. Lau garai bereizi ditu azterturiko corpusean, bi zatitan banatuaz 1980az gerozko *Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkarietako* testuak (1980-89 / 1990-1997); azken bi hauek dira, jakina, emankorrenak. 1980-1997ko aldiko datuak dira, beraz, kontuan hartuko ditudanak, orain arte esandakoak berresteko edo kontrako datuak aurkezteko.

Elosegiren azterketaren emaitzak labur bilduz:

1. Euskal segmentu baliokideak (EUSB) gehien-gehienak izen-sintagma dira:

	EUSB	IS	Ez-IS
1980-89	1284	1195	89
1990-97	1021	907	114

I taula

2. Izen-sintagma horien barne-egitura aztertuaz, izen elkartuak eta izenlagun + izen egitura dira multzo nagusiak (Alberdi eta Sarasolak 2001 eta Garziak 1997, 2005, “naturalizat” dituztenak):
 - a. 1980-89 tartean, 1195 izen sintagmetatik, 464 dira izen elkartuak, eta 498 izenlagun + izen egiturakoak (164 izen bakunak, eta 53 izen + izenondo osatuak).
 - b. 1990-97 tartean, ostera, 907 izen sintagmetatik: 272 izen elkartu, 379 izenlagun + izen (130 izen bakun, 121 izen + izenondo).
3. Atal berezia eskaintzen die Elosegik (2002: 329-330) aditz-izena buru duten izen sintagmei. Horietatik,
 - a) batzuk benetako izentzat eman daitezke

(6) <i>birgizarteratze</i>	reinserción
(7) <i>egozte</i>	despido
(8) <i>jakinarazte</i>	notificación
(9) <i>legehauste</i>	delito
(10) <i>errollderatze</i>	inscripción registral
(11) <i>zahar-saritze</i>	jubilación
(12) <i>prozesatze</i>	procesamiento
 - b) beste batzuetan, aditz-izenek beren izaera bikoitza agertzen dute, eta aditz-izenak argumentuak (kasu-markadun sintagma) zein adberbioak ditu ondoan (hau da, perpaus-egitura dugu, nahiz erdaraz izen-sintagma izan)

(13) <i>legeak bete-erazte</i>	ejecución de la legislación
(14) <i>errekurtoa jartze</i>	interposición de recurso
(15) <i>Eusko Legebiltzarra deusezte</i>	disolución del Parlamento
(16) <i>erregistroan sartze</i>	inscripción registral ²³

²³ Ikus (10), terminologia guztiz normalizatu gabe egoteak dakarren bitasunaren (edo hirutasunaren) erakusgarri. Baina, hala ere, bietan *-tze* atzizkiaren aukera.

(17) <i>berriro gizarteratze</i>	reinserción social
(18) <i>zerbitzutik aldenteze</i>	separación del servicio
(19) <i>bete gabe uzte</i>	incumplimiento ²⁴

Egitura hau oso emankorra dela dio Elosegik eta, gainera, azken garaietan erabilera areagotu egiten dela.

c) Izenlagun moduan ere ager daiteke aditz-izena, aditz-izena + *-ko* + IS egituran:

(20) <i>itzultzeko eskubide</i>	derecho de reversión
(21) <i>indargabetzeko epe</i>	plazo de prescripción
(22) <i>jendaurrean jartzeko izapide</i>	trámite de información pública
(23) <i>indargabetzeko xedapen</i>	disposición derogatoria
(24) <i>hartzeko eskubide</i>	derecho pasivo
(25) <i>zigortzeko ahalmen</i>	potestad sancionadora
(26) <i>atzera egiteko eskubide</i>	derecho de desistimiento
(27) <i>elkarreak sortzeko eskubide</i>	derecho de asociación

Horrelako egiturak ere gero eta ugariago erabiltzen dira testu juridikoetan, Elosegiren azterketaren arabera.

4. Elosegiren (2002: 337) ondorioetako bat da, beraz, azterturiko euskal termino juridikoetan ugalduz doala aditz-sintagmaren presentzia, dela aditz-izena buru duen ISetan, dela aditz-izena izenlagun baten buru duten egituretan. Ondorioen atalean ere baieztapen bera ageri da (Elosegi 2002: 514):

Aditz-sintagmek agerpen ugari daukate euskarazko segmentu baliokideetan, hala terminoaren egitura nagusi gisa nola izen-sintagma direnen osagai modura (...) hori da, hain zuzen ere, corpus honetako EUSB (euskarazko segmentu baliokideen) ezauzgarri bat, inguruko hizkuntzetako terminologien aldean, bederen. Horren arrazoi nagusia gure ustez bilatu behar da erdarazko terminoetan aditzetik eratorritako izenek daukaten presentzia ugarian. Jakina denez, nominalizaziorako joera ez dago oso garrantzia euskaraz.

5. Elosegik (2002: 389-398), atal oso bat eskaintzen die bere tesian aditzoi-nari eransten zaizkien atzizkiei, taula batean emanaz garai bakoitzean atzizki bakoitzarekin sorturiko terminoen kopurua

	-tze	-keta	-men	-pen	-kuntza	-era	-dura	-tza	-kizun
1980-89	20	43	34	70	20	7	4	6	10
1990-97	8	29	16	56	30	11	5	2	12

II taula

6. Aditzoin berari aditz-izena eratzeko atzizki bat baino gehiago ezartzen zaion kasuak azpimarratzen ditu (2002: 396-398), “formalki desberdinak diren hizkak, baina esanahiaren aldetik nahiko bereizkaitzak izaten direnak”:

²⁴ Testu osoagoa beharko litzateke egitura behar bezala ulertzeko. Pentsatzekoa da *el incumplimiento de esta orden* (...), edo modu horretako egiturak direla euskaraz honela eman daitezkeenak, *agindu hori bete gabe uztea(k)*...

akuraketa akurapen	aldaketa aldakuntza	antolaketa antolakuntza antolamendu	aprobetxamendu aprobetxaketa
bahiketa bahikuntza bahitura	ebazpen ebazte	hauspen hauste	haztaketa haztatze
heziketa hezikuntza	iharduketa ²⁵ ihardutze	ikuskaketa ikuskapen	izendaketa izendapen
oharpen ohartarazpen	jazarkuntza jazarpen	ordezkaketa ordezkatze	sailkapen sailkatze
salaketa salakuntza	saleroketa saleroste	sorospen sorosketa	ustiaketa ustiakuntza

III taula

7. atal honen labur-bilduma gisa, egileak zer eskaintzen du,
- espero zitekeenaren arabera, oso ugaria da aditz-izenen erabilera corpuseko euskal terminoetan, nominalizaziorako joera hizkera tekniko guztien, eta oso bereziki zuzenbide-hizkeraren ezaugarri den heinean;
 - euskaraz aditza baliatzeko joera gaztelaniaz baino askoz markatuagoa izan arren, *-pen / -men, -keta*, edo *-kuntza* atzizkiez osaturiko izenak ere ugariak dira;
 - atzizkien erabilera ugari horretan,

kasu askotan atzizki bata edo bestea aukeratzeko arrazoia ez da oso gardena, ez baita argi atzematzen haiez osaturiko hitzen arteko desberdintasun semantikoa. Izan ere, oinarri berari atzizki ezberdinak erantsiaz erdal adigai bakarraren baliokide ugari eratzten da (Elosegi 2002: 510)

Lexikogintzan oro har gertatu dena, azken batean.

8. Zalantzak eta erdal terminoak baliokide bat baino gehiago izateak, ordea, ez dira aditza oinarri duten terminoetan bakarrik gertatzen. Corpuseko 880 espainierazko terminoek, 2.858 itzulpen-baliokide dituzte (2002: 487), eta horrek esan nahi du espainierazko termino batzuek, euskal sintagma baliokide bat baino gehiago dutela.²⁶ Eta honek adierazten du Zuzenbidearen arloan euskal terminologia guztiz normalizatu gabe zegoela 1997an.

2.2. Odontologiako terminologia

Gómezek (2008: 335) aztertutako 2336 terminoetatik, %92 izenak edo izen-sintagmak dira. Beraz, odontologiako testuen estiloan ere izen-egiturak dira nagusi.

²⁵ Gaur *jarduketa* eta *jaridute* idatziko genituzkeen arren, testuetako grafia errespetatu dut.

²⁶ Ikus, esaterako, espainierazko *ordenamiento jurídico* terminoak corpusean eman dituen 16 euskal baliokideak; edo erdal legeak izendatzeko ordain askotarikoak: *Ley de Procedimiento administrativo*-ren 8 ordainak, *Ley sobre Régimen del Suelo y Ordenación Urbana*-ren 10 baliokideak, etab. (Elosegi 2002: 498). Alderantziko kasuak ere badaira, gutxi izan arren: euskal terminoak, espainierazko termino baten baino gehiagoren ordain direnak, alegia (489-492).

Izen-sintagmen barne-egiturari dagokionez, 1213 termino horietatik, 520 hitz bakarrekoak, *monolexikoak* dira; 416, izen elkartuak; eta 1213, sintagma egiturakoak.²⁷ Eta sintagma-egiturakoen artean berriro ere gehienak egitura “naturalekoak”: 693 izenlagun + izen motakoak; eta 448, izen + izenondo osatuak (erdiak baino gehiago erdal adjektibo erreferentziala duten sintagmen ordainak).²⁸

Terminoak	Eratorkiak	Izen elkartuak	IS
2336	392	416	1213

IV taula

Gómezek ez die atal berezirik eskaini aditz-izena buru duten izen sintagmei, baina bai halako egitura duten sintagmak aztertu. Beraz, datu horiek Elosegik eginitako aurkezpenaren arabera moldatuaz:

- a) Odontologiako terminologian ere badira *-tze* atzizkiak sorturiko izenak:

(28) <i>ahosabai aldeko betetze</i>	obturación palatina
(29) <i>ahosabai herste</i>	oclusión palatina
(30) <i>hortzen bategite</i>	fusión de los dientes
(31) <i>hortz-baginen galtze</i>	pérdida de dientes
(32) <i>ateratze</i>	extracción
(33) <i>edoskitze</i>	lactancia
(34) <i>leuntze</i> ²⁹	alisado, pulido
(35) <i>zigilatze</i> ³⁰	sellado
(36) <i>eskuilatze bertikal</i>	cepillado vertical

- b) Perpau nominalizatuaren egitura dutenak (16 adibide bildu ditu guztira Gómezek 2008: 396-397):

(37) <i>endodontzia libratze</i>	desobturación de endodoncia
(38) <i>protesi finkoa jasotze</i>	elevación de prótesis fija
(39) <i>hortzak hondatze</i>	deterioro dental
(40) <i>hortzen gainaldea prestatze</i>	preparación de superficie dental
(41) <i>hortz bizigabeak zuritze</i>	blanqueamiento de dientes no vitales
(42) <i>hortz berriz errotze</i>	reimplante dentario
(43) <i>masailezurra hauste</i>	fractura del maxilar
(44) <i>aurpegia desitxuratze</i>	desfiguración facial

- c) *-tzeko* + IS egitura duten terminoak (horrelako 28 termino bildu ditu Gómezek, 2008: 390-391):

²⁷ Kopuruak ematean, Elosegik eta Gómezek ematen dituztenak ekarri ditut hona. Gerta daiteke okerren bat egotea, baina, nolana ere, balio dute portzentajeen nondik norakoaz jabetzeko.

²⁸ Ensunzak, Etxebarriak eta Iturbek (2008: 249-273) euskara tekniko-zentifikoan oso emankortzat daukate «izena + adjektibo erreferentziala» motako unitate lexikala, kapitulu oso bat eskainiaz beren lanean egitura honi.

²⁹ Baita *leunketa* ere adiera berean.

³⁰ Eta *zigilaketa*.

(45) <i>isolatzeko tresneria</i>	material aislante
(46) <i>babesteko periodonto</i>	periodonto de protección
(47) <i>tartratoa kentzeko ultrasoinu</i>	ultrasonido para detartraje
(48) <i>hortzak ateratzeko gela</i>	sala de extracción dental
(49) <i>ezpain-ertzak alboratzeko tresna</i>	separador labial
(50) <i>aho-hortzak miatzeko teknika</i>	técnica de exploración bucodental

Bestalde, hitz bakarreko 520 terminoetatik, ia 400 eratorriak dira (170 eratorri bere gain eta beste 222 hitz elkartu bateko osagai direnak), eta aditzetik ‘gertaera’ eta ‘emaitza’ izenak sortzeko baliatzen ditugunei dagokienez, V taulan ageri da atzizki bakoitzaz sorturiko izenen kopurua:

-tze	-keta	-men	-pen	-kuntza	-era	-dura	-tza	-kizun
38	39	1	14	5	7	22	0	1

V taula

Odontologiako terminoetarako Gómezek ematen dituen datuok Elosegirenekin alderatuaz (II taula), nabarmen ikusten da *-men / -pen* atzizkiaren indarra terminologia juridikoan, nahiz *-keta* ere emankorra den. Odontologian, ostera, *-keta* eta *-tze ez* dabilta hain urrun. Hein batean datu hauek bat datoz Lersundi, Zabala eta Elosegik diotenarekin: *Zientzia eta Teknologiaren* corpusak *-era*, *-keta* eta, batez ere, *-tze* atzizkiak gehiago ustiatzearekin, eta *Ereduzko Prosa Gaur* corpusean *-men* eta *-mendu*-ren emankortasuna handiagoa izatearekin. Bestalde, espero izatekoa da testu juridikoetan ohikoagoak izatea predikatu psikologikoak, edo *esatea*, *pentsatzea*... adierazten duten aditzak, *-men / -pen* atzizkiaren azpikategorizazioari dagokion bezala; eta Odontologian, aldiz, aditz transitiboak, *-keta*-ren azpikategorizazioari dagozkionak (Azkarate 2008).

Eta Odontologian ere terminologia guztiz finkatu gabe dugunez, ez da harritze-koa euskaraz ordain bat baino gehiago aurkitzea erdal termino bakarrarentzat:³¹

galera	murtzikatze	zigilatze	urradura
galtze	mastikazio	zigilaketa	abrasio
‘pérdida’	‘masticación’	‘sellado’ ‘sealing’	‘abrasión’
leuntze	giltzadura	hantura	trastorno
leunketa	artikulazio	inflamazio	alterazio
‘pulido’ ‘polishing’	‘articulación’	‘inflamación’	anomalía nahasmendu ‘alteración’
zuritze	biratze	betetze	bategite
zuriketa	biraketa	buxadura	fusio
‘blanqueamiento’	‘rotación’	‘obturación’	‘fusión’

VI taula

³¹ Garbizaletasunaren (garbizalekeriaren?) eta nazioarteko terminoen arteko tira-birak gurean bakarrik gertatzen direla uste duenak, ikus beza Mykin (1997: 235-238).

Baina ohargarria da, ia testuinguru beretan askotan bikotea *-tze / -keta* atzizkiez sortutako izenek osatzea, edo *-tze / -dura*, *-tze / -era*; azken batean *-tze / gainerako* atzizkiak. Horrek berak adierazten du adiera ‘gertaera’, ‘prozesua’ dela (eta ez ‘emaitza’). Oso argi ikusten da hori (51) – (53) adibideetan (ez da, beraz, harritzekoa ingelesez *-ing* aurkitzea),

- (51) a. *hortz endodontziatuaren zuriketa*
 ‘blanqueamiento de diente endodonciado’
 ‘bleaching of endodontically treated tooth’
- b. *hortz bizigabeak zuritze*
 ‘blanqueamiento de dientes no vitales’
 ‘bleaching of non-vital tooth’
- (52) a. *betetze konplexu*
 ‘obturación compleja’, ‘complex filling’
- b. *buxadura arrunt*
 ‘obturación simple’, ‘single filling’
- (53) a. *hortz-haginen galtze*
 ‘pérdida de dientes’, ‘loss of teeth’
- b. *hortzen galera*
 ‘pérdida de dientes’, ‘loss of teeth’

2.3. Du Contrat Social / Gizarte Hitzarmena

Terminoak azken batean testuetan erabiltzen direnez, zerrenda hutsak aztertzea baino egokiagoa izaten da testuak hartzea eta ikustea terminoa nolako sintagman edo nolako perpausan dagoen txertatua (ik. 24. oharra). Horregatik ekarri nahi dut hirugarren adibidetzat Rousseuren *Du Contrat Social*³² eta Beñat Oihartzabalek eginiko itzulpena. Testu juridikoa, beraz, testu espezializatua; aldi berean, giza eta gizarte-zientzien alorrekoa (beraz, Elosegik aztertutako terminologiatik askoz hurbilago dagoena). Ez dut testu osoa aztertu, eta horregatik ez dut gertaera- eta emaitza-izenak sortzeko atzizkien emankortasunaz daturik emango. Hala ere, nahiz aurreko bi kasuetan baino datu gutxiago izan, lehen liburuko bederatzi kapituluetan frantseseko testuan *changement*, *recherche*, *renonciation*, *forme d’association* edo *l’usage du droit de la guerre* moduko izen eta sintagmak nolako testuingurutan ageri diren ikusi eta Oihartzabalek horiek euskaratzean zein hautu egin duen ikusteari jakingarri iritzi diot.

Oihartzabalek aukeraturiko egituren azterketa xume bat eginaz, eta Elosegiren eta Gómezen datuen arabera moldatuaz adibideak:

- a) Batzuetan, frantsesez aditzetiko izena azaldu arren, aditz-egituraz baliatzen da Oihartzabal perpausa euskaratzean:
- (54) a. Il y a là bien des mots équivoques qui auroient *besoin d’explication*
 b. Badira hor hitz nahasgarri asko, *argitu behar lirakekeenak*

³² Rousseau, Jean Jacques, 1762, *Du Contrat social* (Gallimard, 1964).

- (55) a. Le droit du premier occupant, (...) ne devient un vrai droit qu'après l'établissement de celui de propriété
 b. lehen egoilearen eskubidea, (...) *jabegoaren eskubidea jarri ondoan* baizik ez da egiazko eskubide bilakatzen
- b) *-tze* atzizkiaz osaturiko perpaus nominalizatuak, aditzaren argumentuak genitibo markaz (edo bestelako kasu-markarekin) ageri direla:
- (56) a. les enfants, *exempts de l'obéissance* qu'ils devoient au pere, le pere *exempt des soins* qu'il devoit aux enfants, rentrent tous également dans l'indépendance
 b. *aitaren obeditzerik ez* duten haurrak, hala nola *haurrez arta hartzerik ez* duten aitak, oro beren gain molde berean jartzen dira³³
- (57) a. la fin de la guerre étant *la destruction de l'Etat ennemi* (...)
 b. gerlaren helburua *Estatu etsaiaren suntsitzea* izanki (...)
- (58) a. *son existence absolue et naturellement indépendante* peut lui faire envisager ce qu'il doit à la cause commune comme une *contribution gratuite*
 b. *mugarik gabe eta naturalki bere gain bizitzeak* pentsaraz diezaioke hainari, kausa komunari zor diona *dohainikako ordainketa* dela
- (59) a. car l'impulsion du seul appetit est esclavage, et *l'obéissance à la loi qu'on s'est prescrite* est liberté
 b. ezen gutizia hutsaren berezko oldeari esklabogoa dagokio, eta *bere buruari emanikako legearen obeditzeari*, aldiz, libertatea
- (60) a. ce *passage de l'état de nature à l'état civil* produit dans l'homme un *changement* très remarquable
 b. *naturelazazko estatutik estatu zibilera inagete* horrek arras *aldakuntza* ohar-garria ekartzen du gizona baitan
- (61) a. *l'usage du droit de la guerre* ne suppose aucun traité de paix
 b. *gerlako zuzenbidearen baliatzeak* deusetan ez du bake hitzarmenik suposatzen
- c) Beste batzuetan *-tze* aditz-izena dugu, izen balioan, ondotik izenondoren bat duela:
- (62) a. c'est donc un *échange inique* de lui faire acheter au prix de sa liberté sa vie
 b. *trukatzeko bidegabekoa* da hainari bizian truk libertatearen erosaraztea
- (63) a. de quelque manière que se fasse *cette acquisition* (...)
 b. nolakoa nahi baita izan dadin *eskuratze horren* egin molde (...)
- d) *-tzeko* + IS egiturak
- (64) a. je veux chercher si dans l'ordre civil il peut y avoir quelque *regle d'administration legitime et sûre* (...) Dans cette *recherche*...
 b. ordena zibilean *administratzeko arau segur eta legitimorik* izan daitekeenentz aztertu nahi nuke (...) *Ikerketa* horretan...

³³ Adibide honetan bertan, *indépendance* izena ordezkatu beharrean, aditz-sintagma osoa hartzen du Oihartzabalek: *rentrent tous également dans l'indépendance | oro beren gain molde berean jartzen dira*.

- (65) a. a l'égard du *droit de conquête*, il n'a d'autre fondement que la loi du plus fort
 b. *konkistatzeko eskubideak* ere indartsuenaren eskubidea du oinarri bakarra
- (66) a. la force est la liberté de chaque homme étant *les premier instruments de sa conservation...*
 b. gizon bakoitzak *bere buruaren kontserbatzeko dituen lehenbiziko tresnak* indarra eta libertatea baitira...³⁴
- (67) a. on voit par cette formule que *l'acte d'association* renferme un engagement réciproque du public avec les particuliers
 b. formula horren bidez ikusten da, *elkartzeko aktari* badatxekiola publikoak eta gizabanakoek elkarri ematen dioten hitza³⁵
- (68) a. je suppose les hommes parvenus à ce point où les obstacles qui nuisent à *leur conservation dans l'état de nature...*
 b. demadan gizonak halako pundura helduak direla, non, *bere buruen naturalezako egoeran atxikitzeko* dituzten *eragozpenek...*
- e) Azkenik badira *-men/-mendul/-pen, -tza, -keta* edo *-kuntza* atzizkia osaturiko izenak ere. Lehen liburuko kapituluei dagokienez behintzat, nabarmena da *-men / -pen* atzizkiaren emankortasuna³⁶ (Elosegik azterturiko corpuseko datuekin bat datorrena, biak ere testu juridikoak baitira). Bestalde, oro har, ez da 'gertaera' soila aditzetiko izen hauek adierazten dutena:
- (69) a. l'homme est né libre, et par-tout il est dans les fers (...) Comment ce *change-ment* c'est-il fait?
 b. gizona libro sortu da, eta orotan burdinetan dago (...) Nola gertatu da *mu-dantza* hori?
- (70) a. ils aiment leur servitude comme les compagnons d'Ulysse aimoient leur *abrutissement*
 b. beren morroitza hala maite dute, nola Ulysesen lagunek beren *zozomendua*
- (71) a. qu'y gagnent-ils, si les guerres que son ambition leur attire, (...), si les *vexations* de son ministere les désolent plus que ne feroient leurs dissensions?
 b. zer irabazi dute hauek hortik, baldin despotaren handi-nahikeriak sorrarazi gerlek, (...), haren ministerioaren *nardamenduek*, makur gehiago egiten badizkie beren arteko liskarrek baino
- (72) a. il n'y a nul dédomagement possible pour quiconque renonce à tout. Une telle *renonciation* est incompatible avec la nature de l'homme
 b. ez dago orori uko dagionari inolako ordainik ematerik. Horrelako *ukamena* ez da gizonaren naturalezarekin bateragarri³⁷

³⁴ Garziak (2005) egitura konplexuagoa duten izen-sintagmak ordezkatzeko gomendatzen duen bi-deetako bar: osagaiak erlatibozko perpaus batean biltzea.

³⁵ *engagement reciproque* = *elkarri ematen dioten hitza*, erlatibozko perpausa, izen bakuna buru duena.

³⁶ (69) – (76) adibideez gain, *abertimendu* «avertissement» eta *hautapen* «élection» bi bider; gehi (58) adibideko *ordainketa*, (60)ko *aldakuntza*, (64)ko *ikerketa* eta (68)ko *eragozpen*.

³⁷ Frantsesezko *nul dédomagement possible* izen sintagmaren ordain, *inolako ordainik ematerik* perpaus nominalizatua.

- (73) a. je n'y vois point un peuple et son chef; c'est si l'on veut *une aggrégation*, mais non pas une association
 b. ez dut populu bat bere buruzagiarekin ikusten; *jende metaketa* da, nahi bada, ez jende elkarte bat
- (74) a. selon Grotius un peuple est donc un peuple avant de se donner à un roi. Ce *don* même est un acte civil, il suppose une *délibération publique*
 b. Grotiusentzat, beraz, populu bat populu da jada errege bati bere burua eman aitzin. *Emaitza* hori bera akta zibila da, eta *deliberamendu publikoa* suposatzen du
- (75) a. les clauses de ce contrat sont tellement déterminées par la nature de l'acte, que *la moindre modification* les rendrait vaines et de nul effet
 b. hitzarmen horretako klausulak hain dira aktaren naturalezari josiak, non *den gutieneko aldatetak*³⁸ hutsal eta ondorioz gabeko bihurturaz bailitzake
- (76) a. paradoxe qui s'explique aisément par la *distinction* des droits que le souverain et le propriétaire ont sur le même fond
 b. paradoxa hau errazki esplikatzen da subiranoak eta jabeak funts beraren gainean dituzten eskubideen arteko *bereizkuntzari* esker

Beraz, egia izanik ere Zabala eta Elorduik (2006: 911) diotena, aditzetiko izenek aukera ematen dutela aditzak adierazten duen ebentualitate edo gertaerako alderdi bat baino gehiago fokalizatzeke (egilea, lekua, tresna edo baliabidea, etab.), eta gertaera- eta emaitza-izenek gertaera bera osorik edo horren atal bat fokalizatzen dutela, badirudi Oihartzabalen itzulpenean joera nabarmena dela gertaera adierazteko *-tze-*ren hautua egiteko; eta emaitza edo ondorioa adierazteko, berriz, gainerako atzizkiena (*-men/-pen*, *-kuntza*, *-dura*, *-keta...*).

3. Ondorio gisa

Erabat garaturik edo normalizaturik dauden inguruko hizkuntzetan gertatzen denaren antzera, euskarak ere badu beharra espezialitate-hizkerak landu eta garatzeko. Espezialitate-hizkera horietan, ukaezina da nominalizazioen eragina; autore guztiek aitortzen dute nominalizazio-egiturek eta, lan honetan aztertutako gaiari dagokionez, aditzetiko izenek duten garrantzia.

Auzia, baina, ez da nominalizazioei debekua ezarri edo jatorrizko hizkuntzan aditzetiko izena dugunean besterik gabe euskaraz ere bide beretik jotzea. Eta 'jatorrizko hizkuntzan' diot jakinik ez dela nahitaezkoa itzultzen jardutea; euskaraz sortzen ari garelako ere, sarritan (beti ez esatearren) izaten dugu burmuinean 'iltzaturik' erdal estandar jasoaren eredu.

Labur bilduz, esan dezakegu ez bakarrik espezialitate-hizkerak garatzean, testu arruntagoetako estandarra lantzean ere, komeni dela honako puntuak gogoan hartzea:

³⁸ Horren ondoan, (60) adibideko *aldakuntza* «changement».

- a) testu edo diskurtso bakoitzaren espezializazio-maila zein den, kontuan izanik espezializazio-maila apaleko testuetan hizkera orokorraren eta bereziaren arteko mugak lausotu egiten direla (Elosegi 2002);
- b) hizkera orokorrerako eta espezializazio-maila apaleko testuetarako aditzetiko izenak ez dira askotan aukerarik egokiena euskaraz (1-3 adibideak);
- c) espezializazio-maila handiagoko testuetan diskurtso abstraktuak leku gehiago betetzen du eta, horren ondorioz, nominalizazioak ugariagoak izango dira (Zabala eta Elordui 2006, Lersundi, Zabala eta Elordui 2008);
- d) hala ere, jatorrizko erdal testuari estuegi loturik ibili ordez, diskurtsoa sortzean askatasunez jokatzeko asmatu behar da, Oihartzabalen itzulpeneko adibideetan (2.3. puntua, bereziki 54-55 adibideak) ikusi dugun bezala. Horrelako jokamoldea errazagoa izango da, oro har, giza eta gizarte zientzien arloan, zientziaren eta teknikaren alorrean baino;
- e) espezializazio-hizkerak izanik ere, ezinbestekoa da 'gertaera' bera, 'emaitza, ondorioa' ala 'gertaera' zein 'emaitza' adierazi behar den jakitea. 'Gertaera' balioa argi dugunean, perpaus nominalizatuak balia ditzakegu, nahiz erdaretan aditzetiko izena izan (13-19, 37-44, 56-61 adibideak);
- f) *-tze* atzizkiak osaturiko aditz-izena ere balia dezakegu, Mitxelenak aldarrikatzen zuen bezala (6-12, 28-36, 62-63 adibideak);
- g) bereziki baliagarria gertatzen da '*-tze*ko + izena' (izen-sintagma, nahiago bada) egitura, erdal 'izena + preposizioa + aditz-izena' egituraren ordain (20-27, 45-50, 64-68 adibideak);
- h) zalantzarikoa da 'gertaera' adierazteko, *-tze* atzizkia baztertuaz, *-keta*, *-kuntza* edo bestelakoren bat hobesteak diskurtsoaren abstrakzio-mailan aurrera egiten laguntzen duela esatea (51-53 adibideak). Egia da *-keta* edo *-dura* atzizkiak osaturiko izenek 'gertaeraz' gain bestelako balioak ere har ditzaketela. Baina testu bakoitzean funtsezkoa besterik da gure iritziz: 'gertaera' balioa adierazi behar den ala beste zerbaite;
- i) e) – h) puntuetan esandakoak berdin balio du testu juridikoetan zein odontologiakoetan. Eta pentsa daiteke edozein espezializazio-testutara heda daitezkeen baieztapenak direla.
- j) azkenik, Elosegiren, Gómezen eta Oihartzabalen lanetan atzizki desberdinen emankortasuna zein den ikusirik, eta kontuan izanik bi kasutan testu juridikoez ari garela, eta bestean, aldiz, testu eta terminologia "teknikoez", etorkizunerako iker-ildo interesgarria da zinez Lersundi, Zabala eta Elordui (2008) iradokitzen dutena: espezializazio-arloaren arabera, testu-mota bakoitzean zein atzizki diren emankorrenak. Ondorengo lanetarako lehen baieztapen edo aurreikuspen moduan: espezializazio-arlo bakoitzean zein aditz-mota erabiltzen den ugariarik, horixe da gakoa. Aditz trantsitiboak, predikatu psikologikoak, kausatibo/inkoatibo alternantzia duten aditzak..., eta mota bakoitzak nolako rol tematikoak dituen. Hitz batean, testu-mota bakoitzeko aditzen sailkapen semantikoa da giltzarria.

Bibliografia

- Albentosa, J. I., Moya, A. J., 2000, «La reducción del grado de transitividad de la oración en el discurso científico en lengua inglesa», *RSEL* 30 (2), 445-468.
- Alberdi X., 2003, «The transitivity of borrowed verbs in Basque: an Outline», in Oihartzabal (arg.), 23-46.
- & Sarasola, I., 2001, *Euskal estilo libururantz. Gramatika, estiloa eta hiztegia*. Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Artiagoitia, X., 1995, «-garri atzizkiaren izaera bikoitzaz. Zergatik den *maitagarria* bezain *mingarria*», *ASJU* 29/2, 355-405.
- , 2000, *Hatsarreak eta parametroak lantzen*, Arabako Foru Aldundia-EHU, Gasteiz.
- & J. Lakarra (arg.), 2008, *Gramatika jaietan Patxi Goenagaren omenez*, ASJU-ren Gehigarriak LI.
- Azkarate, M., 2008, «Gertaera- eta emaitza-izenak». In Artiagoitia & Lakarra (arg.), 93-106.
- Cabré, M. T., 1992, *La Terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*, Barcelona, Empúries.
- Campos, H., 1999, «Transitividad e intransitividad», in I. Bosque & V. Demonte (arg.), *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, Espasa, Madrid, 1519-1574.
- Corbeil, J. Cl., 1997, «La terminologie: une discipline au service d'objectifs multiples», in *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*, Donostia, UZEI-IVAP, 35-51.
- Elosegi, A., 2002, *Zuzenbideko euskal hizkera berezia. Lege-corpus itzuli bateko terminologiaren azterketa linguistikoa eta terminologikoa*, Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Ensunza, M., Etxebarria, J. R., Iturbe, J., 2008, *Zientzia eta teknikarako euskara. Zenbait hizkuntza-baliabide*, Udako Euskal Unibertsitatea (2. argitalpena).
- Etxepare, R., 2003, «Valency and argument structure in the Basque verb», in Hualde & Ortiz de Urbina (arg.), 363-425.
- Frawley, W., 2003 (ed. in chief), *International Encyclopedia of Linguistics*, 2nd edition, 4 vol., New York, Oxford: Oxford U. P.
- Gallegos, A., 2003, *Nominalización y registro técnico. Algunas relaciones entre morfopragmática, tradiciones discursivas y desarrollo de la lengua en español*. Doktoretza-tesia, Albert-Ludwigs-Universität.
- Garzia Garmendia, J., 1997, *Joskera lantegi*. Donostia: IVAP-HAEE.
- , 2005, *Kalko okerrak. Ikasmaterialen Abolku Batzordea. Estilo-liburuaren bigarren atala*. Euskara Zerbitzua. Hizkuntza Prestakuntza, 12. Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Gómez Sánchez, A. F., 2008, *Creación de neologismos en euskera. Análisis descriptivo de la terminología de la odontología en lengua vasca y propuestas para la formación de términos en los ámbitos de especialidad*, doktore-tesia, Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Gràcia, L., Cabré, T., Varela, S., Azkarate, M. (arg.), 2000, *Configuración morfológica y estructura argumental: léxico y diccionario*. UPV/EHU, Argitalpen Zerbitzua.
- Hualde, J. I. & J. Ortiz de Urbina (arg.), 2003, *A grammar of Basque*, Mouton de Gruyter, Berlin.
- Iturrioz, J. L., 2000, «Diversas aproximaciones a la nominalización. De las abstracciones a las macro-operaciones textuales», *Función* 21-24: 1, 32-140.

- Lersundi M., Zabala I., Elordui A., 2008, «Aditzetiko izenen emankortasunaren azterketa morfopragmatikoa euskarazko corpus orokor eta berezietan». In Artiagoitia & Lakarra (arg.), 491-506.
- Levin, B., 1993, *English verb classes and alternations: a preliminary investigation*, University of Chicago Press, Chicago.
- Mitxelena, K., 1984, «Hauta-lanerako Euskal Hiztegia-ren aurkezpena», in I. Sarasola, *Hauta-Lanerako Euskal Hiztegia*, Donostia, I, 11-23 or. (K. Mitxelena, *Euskal Idazlan guztiak VII*, Klasikoak 27, Euskal Editoreen Elkarte, 1988, 25-45 or.).
- Myking, J., 1997, «Standardization and Language Planning of Terminology: the Norwegian Experience» in *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*, Donostia, UZEI-IVAP, 227-248.
- Odrizola, J. C., 2001, «Euskara eta nazioarteko arauak: erabilera orokorra, erabilera berezituak eta erabilera gainberezituak», *Euskara* 46 (2. aldia), 149-187.
- Oihartzabal, B., 1992, «Structural Case and Inherent Case Marking: Ergacusativity in Basque», in J. Lakarra eta J. Ortiz de Urbina (arg.), *Syntactic Theory and Basque Syntax*, ASJU-ren Gehigarriak 27, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 309-342.
- , 1993 (euskaratzailea), *Gizarte-hitzarmena*, Klasikoak, Bilbo.
- , 2003, «Lexical causatives and causative alternation in Basque» in Oihartzabal (arg.), 223-253.
- , 2003 (arg.), *Inquiries to the Lexicon-Syntax Relations in Basque*, ASJU-ren Gehigarriak 46, EHU-Gipuzkoako Foru Aldundia, Bilbao eta Donostia,
- Pérez Gaztelu E., Zabala I., Gràcia L., 2004 (arg.), *Las fronteras de la composición en lenguas románicas y en vasco*. Universidad de Deusto.
- Sager, J. C., Dungworth, A., McDonald, P., 1980, *English Special Languages: Principles and practice in Science and Technology*, Wiesbaden, Brandstetter Verlag KG.
- Sarasola, I., 1997, «Euskal hiztegi-intzaren eta terminologiaren inguruan» in *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*, Donostia, UZEI-IVAP, 69-86.
- Vachon-l'Heureux, P., 1997, «Standardization, normalisation et officialisation en aménagement terminologique au Québec», in *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*, Donostia, UZEI-IVAP, 187-225.
- Zabala, I. & Elordui, A., 2006, «Specialised Discourse and the Linguistic System of Basque», in B. Fernandez & I. Laka (arg.), *Andolin gogoan. Essays in honour of Professor Eguzkitza*, UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua, Bilbo, 233-249.